

STEFAN KORNELIUS

Angela Merkel

Översättning
LINUS KOLLBERG

HISTORISKA MEDIA

Historiska Media
Box 1206
221 05 Lund

info@historiskamedia.se
www.historiskamedia.se

COPYRIGHT © 2013 by Hoffinan und Campe Verlag, Hamburg
Published by Agreement with Agentur Literatur Gudrun Hebel, Berlin

ORIGINALET'S TITEL *Angela Merkel. Die Kanzlerin und ihre Welt*

SVENSK UTGÅVA © Historiska Media 2016

ÖVERSÄTTNING Linus Kollberg

SÄTTNING Åsa Björck

OMSLAG Lönegård & Co

OMSLAGSBILD Armin Linnartz

TRYCK ScandBook AB, Falun 2016

TRYCKNING 1 2 3 4 5 6 7 8 9

ISBN 978-91-7545-366-8

Innehåll

Förord till den svenska utgåvan	7
Merkel-feber <i>Kanslerns nya makt</i>	11
Den andra världen <i>Ett skyddat liv i DDR</i>	21
På jakt efter nya gränser <i>Vägen till politiken</i>	54
Merkels världsbild <i>Vad rör sig i kanslerns innersta?</i>	74
Tillfälliga hjälpredor <i>Kanslerns koalitioner</i>	100
Stillahavsdrömmar <i>Längtan till USA</i>	135
På defensiven <i>Angela Merkel och kriget</i>	169

Sions ljus <i>Fascinationen för Israel</i>	190
Ständigt denne Putin <i>Ett älskat land med en krånglig president</i>	214
Affärer eller övertygelse? <i>Systemkonflikt med Kina</i>	223
Den stora krisen <i>Merkel och slaget om Europa</i>	233
Kanslerns krisår	294
Slutet för Merkel eller Merkel till slutet?	305
Anmärkningar	313

Förord till den svenska utgåvan

Den här boken handlar om Angela Merkels utrikespolitiska gärning och om hur flickan från DDR blev en av världspolitikens viktigaste personer. Hon har haft en märkvärdig och mycket oförutsägbar karriär. Angela Merkel har en osedvanlig talang för politik, och det har att göra med hennes karaktär och hennes sätt att vara. Man kan säga att Angela Merkels personlighet har präglat samtidens politiska stil, inte bara i Tyskland utan i hela Europa. Angela Merkel älskar att befatta sig med världen och dess problem, och därför ägnar hon större delen av sin tid åt utrikespolitiken, det taktiska spelet i EU och den svåra konsten att balansera olika intressen.

Men Angela Merkels största bedrift skedde på hemmaplan, i Tyskland och i samspel med det tyska folket. Den 22 september 2013 blev hon omvald, med anmärkningsvärda 41,5 procent av rösterna. Hennes främsta konkurrenter, socialdemokratiska SPD, fick 25,7 procent och blev närapå utklassade.

Det var tredje gången Merkel valdes till förbundskansler och andra gången hon blev återvald. I den tyska efterkrigs-historien är det bara Konrad Adenauer och Helmut Kohl som har lyckats med denna bedrift. Demokratien brukar ju

kräva sina offer, många politiker bryts ner av sitt värv och väljarna tröttnar. De vill ha omväxling och nya ansikten.

Under lång tid märkte Angela Merkel knappt av denna nedbrytningsprocess. Hon kände sig säker på att få väljarnas gunst. Men flyktingkrisen 2015, under hennes tionde år som kansler, var en ny politisk erfarenhet. Plötsligt blev hon isolerad och attackerad, plötsligt tvivlade man på hennes förmågor och ifrågasatte hennes chanser att överleva som politiker.

Kanslern har utrikespolitiken att tacka för sin politiska stabilitet, och därför är det just världspolitikens stormar som kan få Merkel att vackla. Alla politiska karriärer har ett slut. Och värdet på en tysk toppolitiker hänger numera alltid samman med utrikespolitiken. Plötsligt har omvärlden fått ett finger med i det tyska politiska spelet – se bara på landets roll i världen och i synnerhet då Europa, relationen till Ryssland och civilisationens förfall i Mellanöstern, vars konsekvenser nu går att skönja i varenda gymnastiksal i hela Tyskland.

Därför står också Angela Merkel ständigt i händelsernas centrum. Kriserna håller henne i ett fast grepp, men å andra sidan gäller också det motsatta: Merkel brukar ha ett fast grepp om kriserna. Krisen har alltid varit hennes politiska livförsäkring. Så länge hon lyckas ge det tyska folket en känsla av trygghet, så länge landet förblir en ö av ekonomisk och politisk stabilitet i ett instabilt hav, så länge kommer väljarna att belöna Merkel med höga popularitetssiffror och i slutändan även valsegrar.

Men dynamiken har blivit en annan sedan den här biografien kom ut för första gången i januari 2013. Tre saker håller snabbt på att förändra Tysklands roll i världen och Europa.

För det första får landet en allt större politisk tyngd, vilket leder till ökade förväntningar. Det ses numera som en självklarhet att Tyskland intar en medlarroll under alla kriser i Europa och även gentemot Ryssland. Det finns ingen annan stat i Europa som kliver fram för att bekämpa brandhärdarna i kontinentens utkanter. Samtidigt drar sig USA under president Barack Obama allt mer tillbaka från världspolitiken och Europa. Därmed ökar trycket på Tyskland ännu mer.

För det andra börjar Tyskland också märka av nackdelarna med sin framskjutna position. Plötsligt har en gammal europeisk princip gjort sig påmind igen: när ett land blir för starkt försöker de andra jämna ut balansen. Många grannländer oroas över Tysklands starka ekonomiska tillväxt och menar – med viss rätt – att den sker på deras bekostnad. Av tradition har Frankrike spelat rollen som Tysklands motvikt i Europa, men efter många år av ekonomisk nedgång har landet nu drabbats av en politisk depression.

För det tredje har Angela Merkel under sitt tionde år som förbundskansler skakats av ett världspolitiskt oväder som fått många att tvivla på hennes makt. Denna närmast perfekta storm är typisk för den nya era som inträtt i utrikespolitiken. Det handlar om Tysklands ledarroll och Tysklands attraktivitet, men också om Tysklands sårbarhet. Det handlar om politisk vilja i Europa och inom landet. Kriget i Syrien, flyktingarna och terrorn har ställt Merkel inför hennes största utmaning hittills. Kanslern måste nu kämpa för att behålla makten, både i Europa och i sitt eget parti.

Före valet har blivit efter valet. Och efter valet har Merkel blivit mycket väl medveten om att hon måste börja fun-

dera på sin politiska livslängd. Kommer stämningen att vändas mot henne? Kommer nationen att tröttna på hennes ledarstil? När blir behovet av förändring för starkt? Tysklands nya, utsatta roll lämnar knappt något utrymme för misstag. Hundratusentals människor är på flykt, och häri ligger hennes svåraste utmaning. Det är ännu för tidigt att bedöma om hon klarar den. Kommer människoströmmen en dag att avta? Kommer kriget att ta slut och terrorn att besegras? Dessa frågor avgör om Angela Merkel själv kommer att kunna planera sitt avsked från politiken eller om hon – i likhet med så många före henne – kommer att nötas ner av omständigheterna.

Som så ofta är fallet med starka personligheter är det svårt att hitta några potentiella efterföljare i hennes närmaste omgivning. Och efter den imponerande valsegern den 22 september 2013 har Merkels parti CDU, trots alla bekymmer, inte velat låta henne gå. Hennes makt i början av den tredje mandatperioden var stor nog att leva länge på.

Merkel-feber

Kanslerns nya makt

Under sitt åttonde år som förbundskansler stod Angela Merkel på höjden av sin makt. Igen. Under två mandatperioder hade hon styrt Europas största och rikaste ekonomi. Hon var sitt partis obestridda och så gott som oemotsagda ledare. De flesta ministrar i hennes regering var lojala och fogliga. Hon hade lyckats tämja sin andra koalitionspartner i ordningen, och därmed förbättrat den tidigare så negativa bilden av regeringen. Oppositionen hade hon råd att ignorera. Hon var väl sedd bland allmänheten – ingen tidigare förbundskansler har åtnjutit så stort stöd bland befolkningen efter sju år vid makten. Det gick inte dåligt för landets ekonomi, åtminstone inte jämfört med grannländerna, och Tyskland led inte av några allvarligare interna problem.

Under sitt åttonde regeringsår hade Angela Merkel även uppnått makt och inflytande i världspolitiken. Endast en liten grupp regeringschefer kunde se tillbaka på en så pass lång tid vid makten. Inom EU var hon den sista av sin årgång – bortsett från Luxemburgs och Maltas premiärministrar hade ingen suttit längre vid makten än hon. EU-kommissionens dåvarande ordförande tillträdde ett år före henne, men

det hade inte skett utan hennes hjälp. Merkel samarbetade med sin andra amerikanska president, och hade träffat två av deras föregångare. Hennes kapplöpning med Rysslands president om vem som ska bli kvar vid makten längst liknar den mellan haren och igelkotten – ingen av världens stora ledare har följt henne med större uppmärksamhet och mer styvnackad rivalitet än Vladimir Putin. När det var dags för ledarskifte i Kina såg Merkel med spänning fram emot mötet med den nya ledningen, eftersom hon ville jämföra de nya makthavarna med deras mer välbekanta föregångare.

Merkel har gett sitt bidrag till fredsprocessen i Mellanöstern. Hennes förhållande till Israel är laddat och bitvis rent av känslomässigt. Detta har förstås med Tysklands historia att göra, men även med ett personligt engagemang av ett slag som hon annars mycket sällan tillåter sig i sina kontakter med omvärlden. Även hon blev överväldigad av den våldsamma händelseutvecklingen i arabvärlden. Både skepsis och förväntan kännetecknar Merkels syn på Mellanöstern och de turbulenta samhällen som trots sin strävan efter friheten nu har fastnat i religiösa stridigheter. Merkel vet vad frihet vill säga; hon har sin egen befrielsehistoria. Men hon är försiktig med att använda den, eftersom hon avskyr överdriven känslomässighet. För henne är friheten framförallt en individuell angelägenhet. Denna kvinnas personliga frihetslängtan utmärks av lusten att få utvecklas obehindrat, testa gränser, upptäcka, förstå och tillägna sig nya saker. Under 35 år var hon tvungen att dölja sina ambitioner och sin talang. Hennes frihetshunger tycks ännu inte ha mättats.

Och därför nådde Angela Merkel höjden av sin makt un-

der sitt åttonde år som förbundskansler. Så hade man sagt om henne förut: efter hennes tillträde som förbundskansler och de första veckorna vid makten, efter koalitionen med socialdemokratiska SPD, efter finanskrisen 2008. Gång efter annan stod hon på toppen av sin karriär. Men Merkel tror inte på en rak väg mot målet. För henne är politiken ett nollsummespel – en ansamling av positiva och negativa faktorer, en ständig serie av framgångar och misslyckanden.

Här någonstans börjar det bli problematiskt, för framgång och misslyckande mäts inte bara i hur stabil en koalition är, hur nöjda väljarna är eller antalet internationella besök. Detta är fel sätt att mäta på. Det som räknas är omständigheter. När en journalist frågade den brittiske premiärministern Harold Macmillan vad som kan få en regering på fall, svarade han: ”Omständigheter, min gode man, omständigheter.” Även Angela Merkel bär på en historisk börda, en enda omständighet som ensam kommer att avgöra hur framgångsrik eller misslyckad hon varit som förbundskansler: krisen.

Hon önskade sig aldrig någon kris, det var krisen som sökte upp henne. Krisen påminner om ett mytologiskt monster, lika delar månghövdad hydra och helveteshunden Kerberos. Den uppträdde först i finanskrisens gestalt, muterade sedan till en fullfjädrad världsekonomisk kris och förvandlades slutligen till eurokrisen. I bakgrunden lurar en rad problem med potentiellt sett enorma skadeverkningar: en skuldcrisis, ett tillväxt- och konkurrensproblem och i slutändan en valutakatastrof. Den sistnämnda skulle inträda om euron kollapsade under problemens tyngd, och Europa föll sönder i sina gamla valutaområden. Det är inte otänkbart att Europa faktiskt drabbas

av en nationalekonomisk och finansiell kollaps, som drar hela valutaunionen med sina banker, företag och sparare med sig i fallet. De tänkbara scenarierna är fasansfulla: bankerna stormas av småsparare, betalningsförmågan brister, hela branscher brakar samman, exporten minskar kraftigt, arbetslösheten och de sociala spänningarna ökar, radikala partier får ett uppsving och Europa drabbas av politiskt sönderfall. Dessa skräckscenarier visar på krisens historiska betydelse. Här finns krafter som kan orsaka verkligt omfattande förödelse.

Angela Merkel blev påtvingad denna förödande kris, och hennes politiska uppdrag är att hejda den. Merkel förunnades inte att regera under en lyckosam historisk epok, som till exempel Helmut Kohl. Han utnyttjade det historiska tillfället och den europeiska frihetsrevolutionens dynamik, och ledde med säker hand Tyskland genom återföreningen, samt Europa till en ny glansperiod. Nej, Merkel utkämpar en defensiv strid, en kamp mot förfallet. Hon kan inte utlova guld och gröna skogar – bara försöka motarbeta förstörelsen av Europa.

Temat för Merkels kanslerskap är alltså krisen. Konrad Adenauer var den kansler som befäste förbundsrepublikens ställning i Västeuropa och drev igenom en politisk modell för social utjämning och marknadsekonomi. Willy Brandt tog de första stegen mot en avspänningspolitik gentemot östblocket och Helmut Kohl gick till historien som återföreningens kansler. Nu har Merkel fått sitt historiska uppdrag, och det ger henne styrka. Det måste sägas att krisen först och främst har gynnat henne. Utan krisen vore hennes tid som förbundskansler avsevärt mindre betydelsefull. Nu kan hon inta sin plats bland de stora statsöverhuvudena. Hennes beslut har

inte bara en ödesmättad betydelse för Tyskland, utan för hela Europa, vilket ger henne tyngd och makt. Just därför står Merkel – ännu en gång – på toppen.

Hennes nya maktposition är mindre synlig i Berlin än i den europeiska politiken – i Bryssel, på toppmötena med Frankrikes president, under besöken i Athen. Angela Merkel sticker ut i Europa – hon har blivit en politisk ensamvarg. Man noterar en viss fixering vid hennes person, som om det bara hängde på henne huruvida Europa lyckas komma tillrätta med sina problem eller ej. Merkels nya status bekräftas av de många utländska statsbesöken i Berlin, av den uppmärksamhet man visar henne när hon reser till Washington och Peking samt av de nidsbilder och den demonisering hon blir utsatt för.

Under krisåren har Merkel kommit att bli en huvudperson i den politiska pressen. ”Mysteriet Angela Merkel”, ”Den förlorade ledaren”, ”Fru Europa”, ”Modlösa mamman”, ”Achtung, it’s Angela” – det finns knappt några poser eller klichéer som inte har använts. Ibland kan Angela Merkel själv skratta åt dem, som till exempel åt omslaget till brittiska *Economist*, där skeppet ”Världsekonomin” raskt sjunker mot havets botten. Från kommandobryggan hörs en bönfallande röst: ”Snälla fru Merkel, får vi starta maskinen nu?”

Torr humor som denna hör dock till undantagen. Mycket oftare ser det ut så här: Merkel med Hitlermustasch, Merkel som med blottade bröst ammar de polska tvillingbröderna Kaczyński, Merkel med blod droppande från axlarna, Merkel som sadomasochistisk dominatrix med en underdånig spansk premiärminister under stöveln. Lågvattenmärket sattes av det brittiska debattmagasinet *New Statesman*, som avbil-

dade förbundskanslern med Terminator-ansikte och robotöga, och som i brödtexten – jämte de förväntade liknelserna med Hitler – utropade Merkel till ett större hot mot den globala stabiliteten än Nordkoreas Kim Jong Un eller Irans tidigare president Ahmadinejad. Merkel har liknats vid en huligan eller en Nero, som spelar fiol medan Rom står i lågor.

Den konservativa franska tidningen *Le Figaro* presenterade två alternativ: antingen uppgår Frankrike i det germanska Nordeuropa, eller också blir det ”ett av länderna i periferin, de som pangermanisterna nedlåtande kallar PIGS”. ”Pangermanister” lär för övrigt ha syftat på tyskarna och deras vasaller. Den socialistiske ekonomen Daniel Cohen kallade Tyskland för ”Europas Kina”, och den spanske författaren Javier Cercas såg till att Merkel fick spela skurken i Sydeuropa: ”De ekonomiska villkor hon påtvingar oss går inte att uppfylla och skapar känslor av agg och förnedring, jämförbara med dem som uppstod i Tyskland till följd av segermakternas ekonomiska krav efter första världskriget.”

En upprepning av Versailles – fast med ombytta roller? I Tyskland har man alltid underskattat det hot som grannländerna ser i landets ekonomiska styrka och Merkels politiska makt. Den amerikanske finansmannen George Soros, uttalad motståndare till den tyska politiken för att rädda euron, varnade Merkel för att Tyskland ”som imperiemakt inte skulle komma att älskas eller beundras av resten av Europa. Landet kommer att möta hat och motstånd, eftersom det ses som en förtryckare”. Det var en av de mindre dramatiska varningarna. Farligare var det faktum att gamla konspirationsteorier plötsligt fick nytt liv, som den att Tyskland ända sedan åter-

föreningen bara kämpat för euron i syfte att behärska kontinenten med hjälp av finanspolitik. Det som hade misslyckats militärt två gånger skulle nu ske på fredlig väg med hjälp av euro och cent – ett led i den tyska imperialismens stora plan.

Är allt det här bara ideologiskt färgad hysteri? Bara påhitt? Förbundskanslern var, om inte annat, tvungen att förhålla sig till dessa spänningar. Obalansen mellan de europeiska staternas ekonomi och konkurrenskraft innebar en klar fördel för Tyskland. Ett annat skäl till att den tyska exportmaskinen gick så starkt var att förbundsrepubliken drog nytta av sin väldiga inhemska marknad, och att den slagkraftiga industrin var helt överlägsen sina sydeuropeiska konkurrenter med deras höga lönekostnader. Dessutom stod Tyskland med sin ekonomiska styrka på god fot med finansmarknaderna – krediter och statspapper hade aldrig varit så billiga. Tyskland profiterade på krisen, och Merkel regisserade ett skådespel vars like Europa aldrig hade sett förut. Tack vare regeringen Schröders hårda sociala reformer och en försiktig lönepolitik hade den tyska ekonomin dragit ifrån. Nya marknader öppnade sig i Asien och Ryssland. Frankrike hade förlorat sin traditionella roll som politisk och ekonomisk motvikt. Den politiska jämvikten mellan Europas 27 nationer hade förskjutits – till Berlins fördel och Frankrikes nackdel.

Krisen gav Angela Merkel många fördelar. För det första var hennes räddningspolitik nödvändig ur ett tyskt perspektiv, och därför mötte hon knappt något motstånd hos oppositionen. För det andra regerade hon i den exekutiva maktens period. Detta var regeringschefernas tid i Europa – inte kommissionens och inte parlamentens. Och för det tredje